

KWESTIE VAN LEZEN

Deel 10

Lezenvoordelijst.nl in de praktijk

Onderzoek en praktische tips voor docenten en mediathecarissen
in het voortgezet onderwijs

lezen

STICHTING LEZEN

Lijstlezen: een uitdaging voor de docent

Het is voor veel docenten in het voortgezet onderwijs geen eenvoudige opgave om leerlingen aan het lezen te krijgen – en te houden. Een van de oorzaken zou zijn dat leerlingen wel belangrijker zaken aan hun hoofd hebben: sporten, films kijken, hun bijbaantje en, vooral, extensief communiceren via sociale media.

Een andere mogelijke oorzaak is dat het leerlingen niet precies duidelijk is wat het nut en doel zijn van het lezen van literatuur. De opdracht 'lees een boek' is voor hen net zo vaag als de opdracht van een sportdocent om te gaan hardlopen. Hoe lang? Hoe ver? Hoe weten ze of ze de opdracht goed hebben uitgevoerd? Literatuuronderwijs is, met andere woorden, een *ill structured domain*, een leergebied waarin de bewegwijzering grotendeels ontbreekt, voor leerlingen én docenten.

De website Lezenvoordelijst.nl biedt deze bewegwijzering.

Onderzoek

In 2008 verscheen het proefschrift van dr. Theo Witte, *Het oog van de meester*. Centraal daarin staat het begrip 'literaire competentie': het vermogen om literatuur te lezen, begrijpen, evalueren en waarderen. Dat vermogen is niet aangeboren, maar moet worden ontwikkeld. Witte deed onderzoek naar de wijze waarop deze ontwikkeling verloopt bij leerlingen in de tweede fase van havo en vwo. In het kader van het Europese Comeniusproject LiFT-2 is het onderzoek van Witte herhaald in vijf landen, waar men tot vergelijkbare conclusies kwam (zie: www.literaryframework.eu).

De ontwikkeling van literaire competentie

Witte onderscheidt zes stadia in de ontwikkeling van niet-lezer tot academisch lezer.

In het eerste stadium (N₁) ontdekt de leerling dat het lezen van fictie (om wat voor reden dan ook) een bevredigende ervaring is. Vervolgens ontwikkelt hij voorkeuren voor bijvoorbeeld genres en schrijvers (N₂). Pas daarna kan de behoefte ontstaan om zich door literatuur mee te laten nemen naar tot dan toe onbekende werelden. Ook ontstaat het besef dat een verhaal een 'diepere betekenis' kan hebben (N₃). Vervolgens ontwikkelt de leerling stap voor stap een gevoeligheid voor stijl en structuur. Niet alleen de gebeurtenissen, maar ook de manier waarop het verhaal verwoord en geconstrueerd is, worden betrokken in de interpretatie (N₄). Leerlingen die veel en graag lezen beseffen gaandeweg dat literatuur een cultuuruiting is die in samenhang met andere cultuuruitingen en vanuit historisch perspectief bestudeerd kan worden (N₅, letterkundig lezen en N₆, academisch lezen).

Effectief literatuuronderwijs: leren in de zone van de naaste ontwikkeling

Literatuuronderwijs is effectiever naarmate het beter aansluit bij het competentieniveau van de leerling. Een leerling die boeken leest die veel te moeilijk voor hem zijn, raakt ontmoedigd of gefrustreerd en haakt uiteindelijk af (hij belandt, in leerpsychologische termen, in de *zone van vervreemding*). Leest hij boeken die hij gemakkelijk vindt, dan bevindt hij zich in de *zone van verval* (hij verliest zijn motivatie) of de *zone van comfort* (hij leest weliswaar met plezier, maar leert niets).

Leren vindt plaats in de *zone van de naaste ontwikkeling*: de leerling

begeeft zich op onbekend terrein, maar kan daarbij terugvallen op een stevige basis van reeds verworven kennis en vaardigheden. Leerlingen lezen dus bij voorkeur op hun eigen niveau en niet op een door school voorgeschreven niveau.

Lezenvoordelijst in de klas

De website Lezenvoordelijst.nl is de praktische weerslag van Wittes bevindingen. De twee Nederlandse catalogi (12-15 jaar en 15-19 jaar) bestaan op dit moment uit respectievelijk 163 en 248 titels die zijn ingedeeld naar niveau. De catalogi worden maandelijks aangevuld met recente titels. Daarnaast bevat de website omschrijvingen van de verschillende niveaus, waarin zowel leerling- als boekenmerken worden beschreven.

De niveau-indeling van leerlingen, boeken en opdrachten is bedoeld om docenten en leerlingen richting en houvast te bieden. De niveau-indeling omschrijft niet de werkelijkheid; die is eindeloos gevarieerder dan zes niveaus.

Om effectief te werken met Lezenvoordelijst moet aan drie voorwaarden worden voldaan. Het moet leerlingen en docenten duidelijk zijn:

1. wat het vereiste (minimale) eindniveau is,
2. wat het niveau van de leerling op dit moment is en
3. hoe de leerling zich kan ontwikkelen.

De eindniveaus

De niveauomschrijvingen van Lezenvoordelijst zijn overgenomen in het Referentiekader Taal. In paragraaf 2.2 (*Lezen: fictionele en narratieve teksten*) worden de vereiste eindniveaus omschreven. Voor het vmbo (uitgezonderd BB) geldt N₂ als eindniveau, voor havo N₃ en voor vwo N₄.

Misvattingen

In de praktijk komen twee misvattingen voor.

1. Eindniveau is beginniveau.
Sommige docenten vatten het eindniveau op als beginniveau en verplichten hun havoleerlingen in de vierde klas

om boeken van minimaal N₃ te lezen (en in 4 vwo minimaal N₄). Ook komt het voor dat docenten de niveau-indeling van Lezenvoordelijst onterecht beschouwen als een doorlopende leerlijn. Zij laten hun leerlingen in de vierde klas op N₄ lezen, in de vijfde op N₅ en in 6 vwo op N₆. Dat is zeker niet de bedoeling van Lezenvoordelijst.

De praktijk is dat een aanzienlijk aantal leerlingen bij aanvang van de tweede fase nog op N₁ zit. Het gevolg is dat de meeste leerlingen op een (veel) te hoog niveau moeten lezen. Beter is om de leerlingen op hun eigen niveau te laten lezen en hen van daaruit stappen te laten zetten, opdat zij in hun eindexamenjaar het vereiste eindniveau bereikt hebben.

2. Niveau-indeling is indicatie voor literaire kwaliteit.

Sommige docenten lijken te denken dat niveau-indeling een indicatie is voor de literaire kwaliteit. Dat is niet het geval: het is een pedagogisch-didactische indeling waarbij de relatieve complexiteit voor jongeren de doorslag geeft. Die complexiteit kan betrekking hebben op zowel de vorm als de inhoud van het boek.

Tip: Laat leerlingen op hun eigen niveau lezen

Niveau bepalen

Leerlingen kunnen worden geholpen met het bepalen van hun niveau door het gebruik van de zogenoemde strookjes. Dit zijn omschrijvingen van de verschillende niveaus in leerlingentaal. De strookjes zijn te vinden onder 'Docenten' op Lezenvoordelijst. In 'Filmpje 2' wordt het gebruik van de strookjes toegelicht. De 'Lesbrief' is een kant-en-klare handleiding om meteen in de klas mee aan de slag te gaan.

Helpen met kiezen

Uit het onderzoek van Theo Witte blijkt dat leerlingen op een niveau tot en met N₄ niet in staat zijn om zelfstandig een adequate boekkeuze te maken. De overgrote meerderheid van leerlingen heeft daar dus hulp bij nodig. De catalogus van Lezenvoordelijst biedt die hulp. Leerlingen kunnen zoeken op onder meer niveau, genres en tags.

Veel docenten vertellen in de les over de boeken die zij zelf lezen en raden leerlingen boeken aan. Dat is zonder meer goed. Een mogelijk nadeel is echter dat docenten, tenminste in de ogen van sommige leerlingen, 'verdacht' zijn: ze zijn ouder en zullen, omdat ze nu eenmaal literatuuronderwijs geven, wel van lezen houden. Dat maakt dat leerlingen vaak liever afgaan op wat medeleerlingen zeggen, dan op wat hun docent zegt. Het is mede daarom aan te raden om het uitwisselen van leeservaringen een vaste plaats in je lessen te geven. Je kunt bijvoorbeeld vragen: Aan wie zou jij het boek dat je nu leest aanraden? Wie is er een heel spannend boek aan het lezen? Wie leest er over een interessant onderwerp?

Tip: Laat leerlingen in de les praten over hun leeservaringen.

Helpen met lezen

60% van de docenten maakt al lestijd vrij om te lezen (bron: Leesmonitor). Het rendement van deze lestijd is enorm. Je helpt leerlingen zo om enkele hindernissen te nemen die het lezen van een boek opwerpt, namelijk het zoeken van een boek, beginnen met lezen en doorlezen. Bijkomend voordeel is dat je ziet wat je leerlingen lezen en daarover op een informele manier met hen in gesprek kunt raken. Je kunt bijvoorbeeld de lestijd afsluiten door enkele vragen te stellen die het uitwisselen van ervaringen stimuleren. Bijvoorbeeld: wie heeft er thuis verder gelezen in zijn boek? Kun je je inleven in de hoofdpersoon? Wie heeft er moeite mee om door te lezen? Natuurlijk kun je ook je eigen leeservaringen inbrengen.

Tip: Reserveer lestijd voor vrij lezen.

Opdrachten

Op Lezenvoordelijst staan opdrachten op verschillende niveaus: op het niveau van het boek en op het naastlagere en naasthogere niveau. Alle opdrachten op Lezenvoordelijst zijn zo ontworpen dat ze inhaken op specifieke problemen en uitdagingen waar leerlingen met verschillende niveaus op stuiten. Doordat er opdrachten op meerdere niveaus zijn, kan elke leerling een opdracht maken die bij hem past.

De opdrachten van Lezenvoordelijst sluiten bovendien aan bij de aanbevelingen die in de *Handreiking voor het schoolexamen Nederlands* worden gedaan: leerlingen maken niet nodeloos volledige beschrijvingen van het boek, ze krijgen veel ruimte om eigen gedachten en ervaringen in te brengen en hun mening te geven, en de opdrachten zijn zeer gevarieerd.

Ontwikkeling: kleine stappen

Leerlingen (en docenten) denken soms dat het lezen van boeken op een hoger niveau de enige manier is om aan hun ontwikkeling te werken. Dit is onjuist. Leerlingen ontwikkelen zich niet alleen door de boeken die ze lezen. Ook de opdrachten die ze bij een gelezen boek maken, spelen daar een belangrijke rol in:

een N2-lezer kan er bijvoorbeeld voor kiezen om een N2-boek te lezen en een daarbij een N3-opdracht te maken (of omgekeerd een N3-boek lezen en een N2-opdracht maken). Er zijn bovendien tal van andere stappen die een leerling kan zetten.

Bijvoorbeeld: een N1-lezer leest gewoonlijk alleen 'omdat het moet' en heeft een voorkeur voor dunne boeken die nauw aansluiten bij zijn leefwereld. Afhankelijk van wat de leerling als het grootste probleem ervaart, kan hij werken aan zijn ontwikkeling. Als het probleem is dat hij lezen echt niet leuk vindt, kan hij actief op zoek gaan naar boeken die hem aanspreken. Als het een probleem is dat hij niet door dikkere boeken heen komt, ligt daar de uitdaging. En als hij niet verder komt dan boeken die nauw aansluiten bij zijn leefwereld, zal hij daarin een stapje moeten zetten.

In alle gevallen heeft deze leerling een belangrijke stap gezet als hij *Gijp*, *Kieft* of *Ik, Zlatan* met plezier heeft gelezen.

Tip: Stimuleer leerlingen om bij elk boek dat ze lezen een kleine stap te zetten.

Meer informatie?

Witte, T.C.H. (2008.) Het oog van de meester. Stichting Lezen-reeks 12. Delft: Eburon. Een samenvatting van het proefschrift kan worden gedownload van www.lezenvoordelijst.nl/docenten.

www.lezenvoordelijst.nl: catalogi voor leerlingen van 12-15 jaar en 15-19 jaar; informatie voor docenten, onder meer uitgebreide niveauomschrijvingen, filmpjes over niveaubepaling en introductie van het onderdeel literatuur in de tweede fase, en hulpmiddelen voor niveaubepaling. Zie met name onder 'Docenten'.

www.literaryframework.eu: Meertalige website; onder de kopjes 'How to lift' zijn veel suggesties te vinden voor leerling- en docentactiviteiten die leerlingen helpen hun literaire competentie verder te ontwikkelen.

Leesmonitor.nu: gegevens uit empirisch onderzoek over leesbevordering en literatuureducatie. Handreiking voor het schoolexamen Nederlands (op www.slo.nl): toelichting op de eindtermen van domein E, Literatuur en de aanbevelingen voor de wijze van toetsen.

Over de drempels met taal en rekenen (op www.lezenvoordelijst.nl/docenten); referentiekader voor het lezen van narratieve en fictionele teksten.

De Laet, Alexandra (2011). 'Grijp leerlingen bij hun nekvel!'. In: Taalschrift 78: dubbelinterview met Theo Witte en Rudi Wuyts, waarin de didactiek van Lezenvoordelijst genuanceerd wordt toegelicht.

www.leesplein.nl/jongerenliteratuurplein/lezen-voor-de-lijst: beknopte informatie over Lezenvoordelijst-boekenlijsten naar niveau en leestips.

Colofon

Tekst: Stichting Lezen

Eindredactie: Stichting Lezen

Foto's: Jørgen Koopmanschap

Vormgeving: Eindeloos, Den Haag

Drukwerk: Edauw en Johannissen Drukkerij

Uitgave van Stichting Lezen, 2016

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
T 020 6230566
www.lezen.nl

Lezen

STICHTING LEZEN